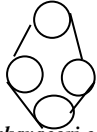

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Sept 23, 18 Penitiko 17 [Pentecost 17]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A.Ai Vakamacala me baleta nai Vosa Vakaibalebale; Meda raica mada vakararaba nai vola oqo: A vola ko Solomoni na Tui enai tekivu ni nona veiliutaki [970 BC/BCE] ka vukei koya kina ko Akuri [wase 30] kei Lemueli [wase 31]. E dua nai wase ni vola oqo e qai vakacurumi sara e muri ena gauna nei Tui Esekaia rauta 250 na yabaki ni oti na gauna nei Solomoni; a qai soqoni vata ka volai vakaivola me vaka eda kila oqo, rauta na 550 BC/BCE]. Ena rawa ni wase nai vola me kena ulugata na 'Vuku': 1. Vosa v/balebale se Vosa Vuku nei Solomoni: 1-9; 10-22:16; 2. Vosa vuku tale eso: 22:17-24:22; 3. Vosa/vakaibalebale se Vosa Vuku nei Solomone ka qai volai ena gauna nei Esetekaia: 25-29; 4. Vosa vuku nei Akuri: 30; 5. Vosa vuku nei Lemueli: 31:1-9; 7. Na marama rakorako ka uasivi nona bula se nai tovo ni marama yalomatua ka vinaka:31:10-31: Ena rawa talega mo wasea me vakatau ena kedra yaga ena bula, ena vakaogo: 1. Nai kau ni Vola: 1:1-7; 2. Vakasala vei ira nai taba gone: 1:8-9:18; 3. Vakasala Vuku nei Solomoni: 10:1-22:16; 4. Vosa ni vakasala Vuku eso: 22:17-23:14; 5. Vakasala vei ira nai taba gone: 23:15-24:22; 6. Vosa Vuku eso: 24:23-34; 7. Vakasala se Vosa Vuku nei Solomoni:25:1-29:27; 8. Vakasala nei Akuri kei Lemueli: 30:1-31; 9. Vakasala vuku ki na marama dauveiqaravi yalodina 31:10-31. Ena uasivi mo vakayagataka e dua vei rau nai tuvatuva e cake me vukea nomu wilika nai vola. Eda kila ni sivia e 700 na marama mai na veivanua e vuravura ena gauna ko ya era wati Solomoni ka macala ni 700 talega na vugona. E rauta talega ni 300 na marama e ra okati tale mera nona i tokani me vakamarautaka na tui [kena vosa e na varada, na 'vakasuva' se 'vakasamoa'- concubine], ena rairai 1000+ na marama ena vuvale nei Solomoni. Sa macala ni vola e sega walega ni soqoni kina na vuku vakaJiu, ia na vosa vuku mai na veivanua e vakawati kina, me vaka mai Ijipita, ka ni watina e dua na luvei Fero. E muri sara ena 400 BC/BCE eda rogoca talega e so na vuku lelevu mai Kirisi me vakataki Palato [Plato], Sokeratisi [Socrates] kei Arisitotole [Aristotle] a qai yavutaki kina na vakasama vakavuku ena gauna oqo, ia sa taumada na YAVUTAKI NI BULA ena kena eda goleva tiko oqo. 2. VakaIperiu na yaca ni vola na "Mishle Shlomoh' [Proverbs of Solomon] kai ka tolu ni vola enai wasewase ni vola vakaIperiu, 'Nai Vola' [Writings]. Na yaca ni vola vakavavalagi na "Proverb." Na 'proverba' [proverb] e vu mai na vosa vaKirisi na 'Paroimiai' ka dewa ki na vosa vakaLatini. Ena vosa vakaLatini na 'proverba': 'pro' 'for' kei na 'verba' 'word', 'proverba' se proverb se 'word for a situation.' Ni rau cokotivata sa kenai balebale oqo: na vosa e ganita ga e dua na ka, dua na vanua, dua na cakacaka se dua nai tavi, ia ena dina tikoga ena gauna kecega. Me vakaogo, "Sa vinaka cake meda kana rourou ka veilomani ga, ka ca meda kana pulumakau uro ka veicati tiko"[15:17]. Sa dina ena vuvale e cavuti kina kei na gauna e volai kina, sa dina tikoga e na gauna oqo. Sa matata vinaka ni tu nai balebale ni veivosa eda wilika ka sa rauta me yacana vakaViti ga: "Na Vosa Vakaibalebale" baleta ni volai ena mataqali vakarau ni

matuavosa me vaka na: serekali [poem], vosa vakatautauvata [parables], taro tonotonomata [direct questioning], rua nai yatuvosa e tautauvata na kena vakasama ka rogorogovata [rhyme], drua, veisa se vakayaruataki [couplets], ko ya nai matai ni yatuvosa e vakamacalataka nai ka rua ni yatuvosa. [E rawa nida dikeva talega na nodai vosavosa vakaviti-vakaitaukei, ka tiko kina na matuavosa vakaoqo]. Enai VTV, nai vola nei Jemesa, na lesoni ena macawa oqo, sa tautauvata kei na Vosa Vakaibalebale baleta ni koto kina na vosa kei nai vakasala vuku. 3. Nai naki bibi ni vola oqo: 1. Meda vukei na tamata meda rawata na vuku dina [wisdom], sa matata sara ni vuku dina ga na rerevaki Jiova; 2. Bula vakaivakarau [discipline]; 3. Bula yalo matua [prudent life]. Se na kena vakalekalekataka ga: meda vakayagataka na vuku vaKalou ena veitiki ni noda bula kece sara ena veisiga. 4. Na veivosa vuku oqo me da qarauna vakavinaka ni ra sega ni vosa ni yalayala [promises], ia era vosa ga vakavuku me yaga ena bula ena veisiga baleta ga ni ko ira era vakayagataka e liu era vakadinadinataka na kena yaga kei na kena veivukei ena nodra bula. Veitalanoataka mada na vosa vuku oqo, ‘honesty is the best policy’ e dina na vosa oqo ni ‘sai vakarau uasivi meda dau dina ena ka kecega.’ A cava ga na vuna era sotava kina na leqa ko ira eso ni ra vakayacora ena yalo dina nodra cakacaka? Dikeva mada na veibasai ni vakasama ena 26: 4 cf 5 me baleta na ‘vuku’ [yalomatua] kei na ‘lialia’ [yalowai]?

Vosa Vakaibalebale 31:10-31: I. Me yavutaki na vakasama oqo ena 31:26, “...na yalewa sa dolava na gusuna ena vosa vuku...”, ko ya sa vakaiyaragitaki koya na yalewa ena vuku vaKalou ka sa macala sara nida qai raica na totoka ni nonai vakarau, eda sa kila ni yavutaki ena Vuku ni Kalou. Meda raica sara yani nai solisoli koula e kune vua e dua na marama se yalewa vakawati: 1. Sa vakabauti koya se doka na watina [confidence] ka na sega ni leqa kina na matavuvale. 2. Sa daucakacaka, mamakutu me cula nodratoui sulu na lewe ni vuvale ka vakarautaka na vale, nai davodavo kei na veika kece ena matavuvale. 3. Sa kauta mai, ka vakarautaka na kakana ka dauveiqaravi veiiratonu na nona matavuvale. 4. Sa yadra vakamataka lailai, vakarautaka na siga ko ya ka lesi ira na marama cakacaka se bobula ena veika mera dui qarava, ka dabe vata kei iratonu na lewe ni vale me katalau. 5. Sa tu vua nai solisoli ni rai yawa [vision, plan and action] me dikeva na qele vinaka ka volia mai nai lavo e maroroya. 6. Sa kenai balebale ni dua e kena dau na dau maroroi lavo me yaga mai muri. 7. Baleta ni volia na qele vinaka, sa tea kina na vaini. 8. Sa sega ni vakacegu, sa cakacaka tikoga, sa kaukauwa ka vakayagataka vakavuku na nona bula me cakacaka kina [industrious]. 9. Sa kila na yaga kei na bibi ni veika e cakava [value everything she makes]. 10. Sa yadra vakamataka, qarava kece nai tavi me yacova na bogilevu qai laki moce. 11. Sa cakava ga na nona wa ni culacula me talia kina nonai sulu. 12. Sa sega ni binia me nona na veika kece e rawata, sa solia yani e so vei ira na dravudravua, sega na kedra ka sega na medra. 13. Sa vakarautaka vinaka na vulai batabata meratonu katakata ka tiko vinaka na vuvale. 14. Sa dau cakacaka, ia sa nanuma talega me ukutaki koya se sauni koya enai sulu vinaka. 15. Nai sulu kei na veika e rawa ni cakava sa dauvolitaka ka ni tiko vua na vakasama vakabisinisi [business acumen]. 16. E dua sa tu vua na kaukauwa, rai yawa, vuku ka sega ni dau leqataka na veigauna sa bera mai. 17. Sa dokai enai vakarau ni nona bula vua na watina kei ira na tamata

kecega. Ni ratou raica ka sotava na veika vinka na lewe ni matavuvale, eratou sa vakacautaki koya ka vakavinavakataki koya; na watina tagane kei na luvena. 18. Sa maqosa ena veivakavulici ena vosa momona, vuku, veivakasalataki vakamalua vei iratou na gone e vale. Sa sinai ena yalomalua kei na yalomalumu. 19. Ko ira talega nai tokani yalewa [marama] kei ira na lewe ni koro, era sa rogoca ka raica na totoka ni marama oqo. Sa laurai ena nodratou bula na lewe ni nona matavuvale kei ira era veiwekani kaya na totoka ni nonai vakarau. 20. Na nona totoka na marama oqo sa kune talega vua na watina, ko koya, e dua talega na turaga dokai ena koro. E sega ni tukuni na veika vinaka baleti watina tagane, ia sa dua na ulutaga vinaka ni veitalanoa. *E dodonu me tiko talega e vuqa nai solisoli talei vua na tagane me vakavuna na galala kei na totoka ni veiqaravi nei koya na marama kei na vinaka ni matavuvale.* II. Na nonai vunivuni na marama se yalewa oqo e koto ga ena tikina 30, “Ia na yalewa sa rerevaki Jiova ena vakacautaki.” Na rerevaki Jiova e sega ni vakasama vou, ia sa vakasama bibi me baleti keda kece na tamata. Eda raica e na 1:7, “*Na rerevaki Jiova sa vu ni lomavuku...*” Sa dina sara ena vakacautaki dina ga na marama se goneyalewa e vakabauta ka vakararavi vei Jiova. III. Sa sega wale ga ni baleti ira na marama na tikina oqo se na vosa ni Kalou, sa baleti keda kece na tamata. Na tamata ga e totoka ka titobu se cecere na nona rerevaki Jiova, se vakabauta na Kalou, ka tudei na nona vakararavi Vua na Kalou ena vakacautaki, ka ni sa laurai se vakadinadinataki na nona yaga raraba. Na veika sa vakaraitaki e cake sa dusia ga na kaukauwa e tu vua na marama se gone yalewa ka tu vei ira nai solisoli me vakayagataki. IV. Eso na nodai vakarau vakavanua se vakalotu e sega ni kauwaitaki kina nodra bula na marama se gone yalewa, sa dusia veikeda na Vuku nai solisoli talei e tu talega vei ira. Sa kena gauna oqo me tovolei me da veivakatautauvatataki: tagane kei na yalewa, erau tamata ruarua kai bulibuli ni Kalou. Na veiqaravi ena veitabana kece vakavanua, vakalotu se vakamatanitu me vakabibitaki kina na qaravi ni tamata, tagane se yalewa vakatautauvata, me kua sara ni dauvakabibitaki se na kena bukani tikoga na nanuma cala ni turaga se tagane [cauravou] ga era bibi ka ra kena dau na veika kece. *Na yalewa enai talanoa oqo sa dusia vakamatata sara ga nai solisoli e dau nanumi ni tiko ga vua na tagane se turaga, ia e tu dina ga vei ira na yalewa se mrama.* E na totoka ni bula ni marama oqo, e sega ni rawa nida kaya ena vosa ena gauna oqo ‘superwoman’, ia e dua ga e yavutaki se ‘vakawakanataka’ nona bula vua na Kalou [raica na Same 1]. *Na veika talei me baleta na yalewa se marama sa ulutaga vinaka me veitalanoataki.*

B. Ai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuini, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiuutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy – deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same I, raica na kenai vakamacala e cake. Sa buli keda na Kalou ka bulia na veika kece ni sa vinaka. Dina ga ni sa lutu na tamata, sa tekivu talega na nona cakacaka na Kalou me veivueti ka veivakabulai baleta ga ni sa lomani keda.*

B. Same 1: I. Taumada, sa uasivi na noda vakayagataka na Vuku Dina [vuku vaKalou] ena vukea na noda digidigi donu. Sa bini ka sinai tu na veimataqali vakasala, ia sa tataunaka na Daunisame me kua ni ciqomi na nodrai vakasala na dauveivakacalai se muria nai vakavuvuli ni tamata ca. Ni vakamuri nai vakasala vinaka, ko ya na Vunau se nai Vakaro, ena vakalougatataki, *“ia ka marau tiko ena vunau i Jiova, a sa vakananuma tiko na nonai vunau ena siga kei na bogi”*. Na vosa ‘ka marau’ se marautaka [delight] e kenai balebale e dua na ka e yaga, vakaisau, me vaka nai yau se nai lavo [value] se vakaibalebale ka yaga me ciqomi ka vakayagataki se taurivaki... se

vakasamataki vakavinaka se vakavuku se me cakacakataki ena vakasama [wrestle with the mind] se me vakasaqarai vakamatua sara me laurai me kunei. II. Sa vakatautauvatataka [se vosa vakatautauvata] na Daunisame na tamata vakaoqo kei na dua na vunika sa tei e bati ni wai, ena kana ka gunu tiko kina, ena bulabula, drokadroka na drauna ka na vuavuai vinaka talega. Sa vakakina na tamata sa vakabauta ka vakararavi Vua na Kalou, ena kana ka gunu tiko mai na Vosa ni Kalou ena veisiga se veigauna kecega, ena bulabula, ena drokadroka ka vuavuai vinaka nona bula. Na vunika e sega ni veitokiyaki, ia e tu ga vakadua, sa dei tu na wakana mei vurevure ni bula: sa vakakina na bula e vakabauta ka vakararavi Vua na Kalou, e vakadei tu vua na Kalou nai vurevure ni bula ka vakarorogo tiko Vua e na veisiga kei na veibogi, ko ya, ena veigauna kecega. Sa ka bibi oqo nida vinakata na veivakalougatataki me yaco ena “siga kei na bogi” se veigauna kecega. Na noda vakabauta kei na noda vakararavi Vua na Kalou e sega walega ni baleta eso na gauna, ia sa gauna kecega. Me laurai na vakasama vata oqo ena Jeremaia 17:8, “...sa tei ena qele vinaka ena bati ni wai levu, me tubu na tabana, ka vuataka na vuana, me sa vaini vinaka”. III. Na kena veibasai na tamata ca: 1. Sa vaka na qani sila, sa cagina tani, ena gauna ni tatamusuki ni sa samulaki na sila ena dela ni vatu ni qaqi ni sila ena qai cevuka ga na qana ena cagi baleta ni sa sega na betena. Sa benu, ka rawa talega me vakamai. 2. Ena vakarusai ira na tamata ca na Kalou. 3. Sa qai kenai lutua ni sa biu laivi se vakuwai mai vei ira na matatamata ni Kalou. 4. Na veika ca era vakayacora tiko ena vakarusai ira ga se me vaka mai vosavosa vakaViti ko ya, ‘Lutu na niu ka lutu ki vuna’ se ‘Dui seva ga na bua ka a tea’....e na sauti keda ga na nodai valavala. IV. Sa matata vinaka kina ni da vakadeitaki keda ka vakawakada [rooted] tu enai Vurevure ni bula, ko ya vua na Kalou se vei Jisu Karisito [raica na Joni 15:1ff], vakarorogo ka muria na Kalou ena kune ga kina na veivakalougatataki kei na vakacegu dina.

C. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola nei Jemesa: A vakamatei ko Jemesa na luvei Sepete, eda raica ena Cakacaka rauta na 41 ki na 44 AD/ACE [Cakacaka 12:2] ena vuku ni vakabauti Jisu; ai sevu ni mate [martyre]. Sa rawa meda vakadeitaka ni a vola ko Jemesa na taci Jisu, [I Koronica 15: 7] kai liuliu ni lotu mai Jerusalemi, ka volai ena 49 AD/ACE ni bera na Bose mai Jerusalemi 50 AD. Ko Jemesa e vakabibitaka ena nona dusia na mataqali lotu vakarairai ga ka duatani mai na lotu dina ena vakabauta, ka cakacakataki [2:18]. Oqo nai vakaraitaki ni dua nai vola e volai raraba vei ira na tamata lotu ka sega ni volai ena dua nai vavakoso me vakataka nai vola nei Paula. Sa vaka e dua nai vola [book] ka sega ni dua nai vola [letter] ka vakabibitaka nai vakasala me muri, ko ya me cakacakataki; me vaka ni vakabauta e cakacakataki. Nai vakasala sa matata ka coka sara ga na ka e gadrevi: 1. Ni ko dravudravua, kua ni yalolailai. 2. Kua ni soro koso ni sa vakatovolei nomu

vakabauta. 3. Kua ni dau cudru vakatotolo, vosota ga. 4. Kua ni lomani ira se kauwaitaki ira ga vakalevu na vutuniyau ka beci ira na dravudravua. 5. Vakayacora na ka vinaka vei ira na tamata kecega. 6. Qarauna na yamemu, kua ni vakasabaliataka, qarauna talega nomu gagadre, vakatulewa vinaka kina. 7. Vakarorogo vua na Kalou ka vakararavi kina, ka vakayagataka nona vuku. 8. Qarauni iko se tarovi iko mai vei Vunica. 9. Kua ni dau tukutukuni iko. 10. Ni ko vutuniyau, lomani ira na dravudravua. 11. Mo dauvosota na veika dredre, mo dau loloma ka dau nanumi ira na tamata ni Kalou era vakaloloma. 12. Soqoni ira na qase ni lotu, vakayaloqagataki ira na vakaloloma, lumuti ira na tauvimate ena waiwai ka masulaki ira ena yaca ni Turaga ko Jisu Karisito me vaka nodrai valavala na parofita.

Jemesa 3:13-4:3, 7-8a: I. Ena macawa sa oti eda vakabibitaka nai tavi ni ‘yame’ e dua ga na tiki ni yago lailai ga, ia sa rawa ni vakacala se vakavinakataka na yago taucoko se ko ira eda lotu vata se tikovata. Ena macawa sa oti talega ena V/vakaibalebale 1:20-33, Same 19, Marika 8:27-38 eda goleva talega kina na VUKU. Ena macawa oqo eda vakabibitaka tale na Vuku Dina, sai koya na Vuku vaKalou se na vuku e lako mai lomalagi. ‘Ni ‘lako mai lomalagi’ na Vuku dina sa kenai balebale ga ni Kalou oqo na Vuku dina, eda vakabauta ni a lia tamata ena bula nei Jisu. Na ‘vuku dina sai koya na rerevaki Jiova’ [na rerevaki Jiova (fear God), ko ya na noda vakatikitikitaki Koya me qaravi se soKaloutaki duadua ga, ka sega ni rere meda dro mai kina...me vaka noda rerevaka ni cemuri keda e dua na pulumakau tagane cudrucudru]. Na Vuku Dina oqo sa tu vua na yalomatua, yalomalalumumu, yalovinaka ka vakataucokotaka na bula. Na yuku vaKalou oqo e dodonu me vuataka na veika vinaka me baleta na vakatorocaketaki ni bula ni tamata. Eda vakadeitaka talega ena macawa sa oti ni ‘Vuku’ [Wisdom] a liatamata’ ena V/Vakaibalebale 1, ka ni Vuku oqo a mai liatamata ena bula nei Jisu, ko koya na VOSA-Logos [Joni 1:1ff]. Ni vakabauti se taurivaki na Vuku oqo me yavu ni noda bula ena dredre sara me gole cala kina nai lakolako. III. Ia, na vuku e vakayagataki cala ka kune kina na veisei, veivala, veiqati, veivakalolomataki, sa sega ni vuku vaKalou, sa ka ga vakatamata se vakavuravura sa ka vakalialia baleta ni kauti keda ga ki na vakaloloma kei na rusa. Ena kauta mai na bula druka, ka kune kina na veika ca: sa sinai ena vuvu se dauveiba, sa vakatubura na yaloca, ka sa sega ni yaco kina na noda gagadre ni sa vagagai na noda bula ena veika sega ni dodonu. Sa na vakavuna na kasere ni bula vakavuvale, vakaivavakoso kei na tiko veisei vakaveiwekani. Sa tatara talega ena bula vakaitikotiko, bula vakalotu, bula vakavanua kei na veimataqali bula kece sara. IV. Sa vakasalataki keda ko Jemesa me tudei na noda vakabauta, *na vakabauta ka cakacakataka* ka dina sara na noda

vakararavi Vua na Kalou. A cava meda cakava? Meda vakamalumalumutaki keda sara ki Vua ena yalo lokumi ka bibivoro, ena dro kina na Tevoro ka meda, *“Toro voleka yani Vua na Kalou, ka na toro voleka mai veikemudou ko Koya.”* Me dei na vakabauta, meda vakuwai keda mai na ca se veika dukadukali, me vakavoui noda bula e loma ena veigauna, me titobu noda veikilai. Me wiliki vakalevu, wasoma na Vosa ni Kalou, gumatua sara ena masu, dei ni veitokani vakayalo, ka vakaukauwataki ena Yalo Tabu. Na kena veibasai ga: ni ko yawa mai Vua na Kalou, sa na qai vakayawaki Koya ga na Kalou mai vei iko; sa na yaco dina ga na leqa, veisei kei na vakaloloma. Ni da masulaka na veika eda gadreva me tiko vata kei na kenai naki yaga ka savasava ka sega ni naki qiqa ka veivakaleqai. Ena sega ni yaco na veika eda kerea ena masu nanumi keda ga se tiko kina nai naki ca ka sega ni vaKalou. V. Sai vakavuvuli yaga vakalevu vei keda yadua, noda dui vuvale kei nai vavakoso eda lewena. *‘Meda toro Vua na Kalou, ena qai toro mai vei keda ko Koya’, ko ya na Vosa Vuku Dina, na Vosa ni Kalou.* Meda talairawarawa ka vakayacora sara na veika e gadreva veikeda na Kalou.

D. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: *O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan- God has shown grace-Sa vakaraitaka na Kalou nona loloma savu], na yacana vakaIperiu kei Kolobodatuluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisi. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalemi era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako mai nona vale ko Jisu kei na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodatuluse Marika. A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Sa macala ni a tu eso nai tukutuku volai enai vavakoso lotu ka ra vakayagataka me dauwiliki ena gauna ni soKalou’ ka vakayacani vakaJamani me ‘Q’. Nai vurevure oqo e vakayagataka ko Marika kei iratou na vo ni Kosipeli ka dauvakatokai me ‘Vurevure Q’ [Q Source-Q mai na vosa vaka Jamani –German-Quelle or Source, nai Vurevure] vei ira na Daunivola Tabu. Sa kenai balebale ni rau tautauri ko Maciu kei Luke mai vei Marika kei na Q. E muri ga sa nanumi ni a kauta mai vei Pita e vuqa nonai tukutuku [I Pita 5:13]. Dua tale na kenai vakamacala: baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni vu ni tukutuku nei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na ‘Lako tani ki dakuqu, Setani...’ [8:33]. Ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou. Sa okati eke na vakasama e rogo mai vei Jisu ka tu kina ko Pita: ‘ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.’ Ko Jisu e dusi koya ga se dusi Pita? [E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika*

vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutuktuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivu sara ena nona tukuna na Matanitu ni Kalou ka laki tini ena kauveilatai. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvosa ka sega ni vakaoti baleta ni tini botoilevu ga ena vosa 'afraid of...' rerevaka...' sa qai tini vinaka e muri vei ira eso me vaka e volai 'niratou sa rere'. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama ogo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa rairai veiiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioti, e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka ogo: 'Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoca na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu'. Baleta ni vakaoqo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronica 15], e a dresuka laivi. 2. E so na daunivola Tabu era nanuma ni a rairai a kama ena kama levu mai Roma ena gauna nei Niro nai tinitini vola ogo wase 16:9 ka lako yani, e muri ga sa qai vakacurumi na kenai tinitini e rua e cake. Oqori e so ga na vakasama ena veigauna. Eda sa vakadeitaka ga ni ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. E sega ni vakabibitaka ko Marika nai vakamacala se nai vakavuvuli nei Jisu, ia sa levu ga nona vakabibitaka na cakacaka ni veivakabulai nei Jisu. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei ogo ko Jisu, bibi na nona cakacaka ka vica ga na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena vukuda na lewe vuqa [10:45].

D. Marika 9: 30-37: E kune eke e rua nai talanoa: I. Na 30-32: Tukuna na Nona mate na Turaga ko Jisu kei na Nona tucake tale mai na mate. Sa vaqara ko Jisu e dua na gauna me ratou tiko taudua ka me vakatavulici iratou na tisaipeli. Ena macawa sa oti eda raica kina na nona tusanaka ko Pita ni sa 'Mesaia' [Karisito] ko Jisu, ia ni sega ni vaKalou na nanuma nei Pita kei iratou na tisaipeli se matanitu ko Isireli me baleta na Mesaia namaki, a vunauci Pita kina ko Jisu ka kaya vua, "Lako tani ki dakuqu Setani." Sa kenai balebale ni a veitemaki vei Jisu na vosa nei Pita ka vakavurea vua ko Setani, ko ya me muria na Mesaia na gaunisala vakatamata. Ko ya me vakayagataka ko Jisu na kaukauwa vakayago ena vakasama vakaMesaia vakaJiu, me vala kei na meca ka vagalalataki ira na Isireli enai vesu ni veivakolonitaki se veivakabobulataki. Sa vakaraitaka ko Jisu na sala vaKalou, nai yaloyalo ni Mesaia vou, koya, sa vakayagataka na sala ni loloma me veivakabulai ka veisereki sega walega mai nai valavalaca ia mai na veivesuki se veivakabobulataki vakayago. II. Ena vesuki ka vakamatei ena ligadra Nona meca, ia ena tucake tale mai na mate ena qaqa! Ogo nai nuinui vou, vakasama vou ka duidui sara mai na vakasama ni Mesaia vakaJiu. Ena rawa vakaevei me veisereki e dua ni sa na mate? Sa vakaraitaka ga e dua na malumalumu levu ka sega ni donu [logical] ena vakasama vakatamata. Sa bibi sara na noda veitalanoataka na vakasama vou ka cecere ogo ka ni sala ga e muria na Kalou

me rawai vuravura kina...sega na vakayagataki ni yaragi vakaivalu, se kaukauwa ni vuku se lewa matau, ia ena nona Loloma Levu ga na Kalou. Na loloma ga ni Kalou, e rairai malumalumu, ia sa vakadruga na vuravura kaukauwa kei na kenai yaragi kecega. [*God defeats the might power of the world not with the world arsenals, intellects or the might of this world but with His Love*']. Oqo na nodra vosa e so na vakabauta ka kila na kaukauwa ni Loloma...wilika sara mada na kena vakaperetania. [*When the power of love overcomes the love of power the world will know peace.*] *'The world peace can be achieved when the power of love replaces the love of power.'* *'...in the Cross we see a glorious exhibition of God's love'*]. Sa kena vakalekaleka ga oqo: na kaukauwa ni Loloma ni Kalou, ni sa yaco mei tovo kai vakarau ni bula ni tamata, ena vakadruga na veikaukauwa kece eda boletaka na tamata. Sa dina sara, eratou a sega ni kila rawa na tisaipeli nai balebale ni vosa nei Jisu, ia eratou qai kila ga ka vakabauta ni sa tucake mai na mate ko Jisu. Niratou sa kila ka vakabauta ka vakayacora, sa tara kina na bula e vuravura *nai tukutuku talei ni loloma oqo.* Eda sa kila talega, ia sa qai vo ga me vakayacori tikoga, ko ya me yavu ni noda bula na Loloma ni Kalou sa mai vakaraitaka ka cakacakataka ko Jisu Karisito. III. Sa dua na ka vakaloloma ni sega ni rawa nida vulica rawa na veika e gadreva na Turaga meda kila, ia eda vakalecalecava ga se druma na yaloda. II. Nai Karua: Na 33-37: me ratou vuli na tisaipeli vua na gone lailai. Ena Jemesa eda rogoca kina na 'veiba' se veileti vakalialia ka na sega ga ni dua na ka vinaka e rawa mai kina, na veisei ga kei na veivakalolomataki. Raica tale mada eke na veika ga eda kaya tikomai, ko ya na bibi ni yavu ni bula na Vuku VaKalou. Eratou veibatata na tisaipeli se ko cei e dodonu me liu vei iratou. *Eratou sa dui vakasataki iratou yadua se dui boletaki koya ga: vaka vuli, veika eratou dui rawata, o cei e wekai Jisu dina, o koya ga sa kacivi e liu, o koya e qase duadua, o koya na kai Kalili se o koya na kai Juta se lako mai Jerusalem.* Sa na via vaka koya na nodai le talega ni da veiba se veiletitaka nai tutu. V. Sa sega ni taura vakamamada ko Jisu na veileti oqo, ia sa ka bibi sara. Wilika na tikina 35, *"ia ni sa tiko sobu ko Koya..."* sa kenai balebale ni dua dina na ka bibi e gadreva me ratou kila na tisaipeli, sa nodrai vakarau na rapai ni vakarau tukuni na ka bibi. [*Eda sa goleva oti na vakasama oqo ena 'Chair' ena university se Dabedabe ni Veiliutaki, ko ya, na kena dau ni lesoni, me vaka na History, Maths, Philosophy, etc, se na Pope mai Roma ni via tukuna e dua na vakasama bibi me lawa ena*

*dabeca nonai dabedabe vakapopi vakatauca na lewa sa vakatokai na ‘ex-cathedra’-authority]. O koya e via ‘liu, me muri’ [ka sega ni vosavosa na ‘liumuri’] ko ya, o koya e gadreva mei liuliu, me dauveiqaravi. Sa ka bibi me ratou vakadeitaka ena nodratou dui bula na kena yaco se cakacakataki na Matanitu ni Kalou e vuravura, me vaka na vakasama va-Kalou sa mai vakaraitaka ko Jisu, o Koya sa yavutaki Koya ena Vuku vaKalou. Vei iratou na tisaipeli sa sega ni yaco ga na dui lomadrato ena via rogo se dokai, sa sega ni ko koya ko ya sa sala ni veiliutaki...ia me tamata dauvakarorogo, talairawarawa ka dauveiqaravi Me vakamatatataka sara nai balebale ni ka e tukuna, sa kauta mai ko Jisu e dua na gone lailai ka vakaduria e matadrato na tisaipeli, dusia na gone lailai ka kaya meratou vaka ko ya na tisaipeli. A cava beka ko ya? Dua, na gone lailai e tu vua e dua na vakabauta levu ni kila ni rawa ga ni rawata na ka kece e vinakata mai veirau ko Ta kei Na: na kena, na mena, nona vakaisulutaki, vakavaletaki kei na nona maroroi. Sa tu vua na gone lailai na yalo ni vakararavi taucoko vei rau na nonai tubutubu [total dependence]. E soli vua na ka, e sega ni tu vua na ka me solia, ia sa dua ga na bula ni vakararavi. Me vaka koya na nodratou vakararavi na tisaipeli se noda vakararavi vua na Kalou. Rua, na gone lailai e dauvakarorogo ka talairawararawa. Sa vinakata ga ko Jisu me dusia vei iratou na tisaipeli ni ratou via muri Koya ka vinakata meratou “liu”, me tu vei iratou na Vakabauta levu, na yalo ni vakararavi, na dauvakarorogo ka talairawarawa [total obedience]. Tolu, me kua sara na vakilakila, ia me taucoko na bula e sega ni gole enai mawi, matau se levu na ka e veinanuyaka na vakasama, me donu ka savasava [totally innocent]. Meratou waraka ga na veika e cakava na Kalou vei iratou, sega ni veika eratou nanuma se vinakata me ratou rogo se dokai kina. Oqori ga na veika cecere ena vinakati iratou kina ko Jisu se vinakati iratou kina na Kalou. III. Marika 9: 37 “*O koya yadua sa vinakata e dua na gone lailai vakaogo ena vuku ni yacaqu, sa vinakati au...sa vinakati koya talega sa talai au mai.*” se “*Ni ko ciqoma [sureta, kauwaitaka, lomana e dua na gone lailai vakaogo, ko sa vakayacora vei au. Ni ko vakayacora vei au [ciqoma, sureta, kauwaitaka, lomana] ko sa vakayacora talega vua sa talai au mai*” [Tamaqu na Kalou]. Sa kenai balebale ko ya: ni dua na tamata e lomana ka kauwaitaka e dua e sega vua nai yau, sega na kena se mena, e dua e sega ni tu vua na kaukauwa [authority], e dua e gadreva me vakayacori vua e dua na caka loloma, e sa vaka ga e ciqomi Jisu se lomani Jisu, se ciqoma ka lomana*

na Kalou. Ni da raica sara vakatitobu nai talanoa oqo na nona vakatauvatana ko Jisu na Matanitu ni Kalou kei na gone lailai e sega ni kenai balebale na veisau ga ni tutu [change of roles/positions], ko ya o koya e vutuniyau me laki dravudravua, ia na kena *vakacabotetaki [explode] nai vakarau ni bula, vakatoboicutaki [turning around or turning upside down] nai vakarau ni bula eda bula kina, se me vakarusai [destroy] na veivakaduiduitaki kece sara ka wasea tu na tamata. Me buli vou e dua nai vakarau ni bula vou [new identity] vei keda sa luve ni Kalou se lewe ni nona Matanitu. Sai vakavuvuli yaga sara vei keda kece na muri Jisu Karisito, se vakaevei?*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataka ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo